

3 MAJA ŚWIĘTO KONSTYTUCJI

Oprac. Ewa Czyżewska

Uznawana za pierwszą w Europie i drugą na świecie nowoczesną konstytucję

- Uchwalona 3 maja 1791 roku na Sejmie Czteroletnim ustawa regulująca ustrój prawny Rzeczypospolitej Obojga Narodów była pierwszą w Europie i drugą na świecie nowoczesną konstytucją. Wprowadzała w Rzeczypospolitej ustrój monarchii konstytucyjnej – zachowywała stanową strukturę społeczeństwa, ale otwierała perspektywy dalszych przekształceń systemu państwowego. Na jej podstawie przyjęto monteskiuszowski podział władz na prawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, a także zniesiono m.in. liberum veto, konfederacje i wolną elekcję. Choć Konstytucja 3 maja obowiązywała jedynie przez 14 miesięcy, była wielkim osiągnięciem narodu polskiego chcącego zachować niezależność państwową oraz zapewnić możliwość rozwoju gospodarczego i politycznego kraju.

Ojcowie Konstytucji

Stanisław August Poniatowski

Urodził się 17 stycznia 1732 roku w Wólczynie koło Brześcia Litewskiego. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Wykształcenie domowe uzupełnił podróżując po Europie. Od 1750 roku posłował na Sejmy, a w 1755 roku został stolnikiem litewskim. Związał się z potężnym rodem Czartoryskich. Od 1755 roku przebywał w Petersburgu na praktyce dyplomatycznej. Nawiązał tam romans z księżną Katarzyną, przyszłą carycą. Podczas wolnej elekcji roku 1764, wsparty przez Rosję i Czartoryskich, został wybrany na króla. Od początku panowania zwolennik szerokich reform Rzeczypospolitej: stworzenia monarchii konstytucyjnej, wzmocnienia władzy wykonawczej, ukrócenia liberum veto, polepszenia położenia mieszczan i chłopów. Dążył do naprawy polskiego systemu edukacji oraz reform skarbowych. Założyciel Szkoły Rycerskiej w 1765 roku. Inicjator powołania Komisji Edukacji Narodowej w 1773 roku. Mecenaz sztuki, organizator słynnych obiadów czwartkowych, założyciel Łazienek Królewskich w Warszawie. Przez całe panowanie zmuszony do lawirowania między rosyjskimi wpływami, a krajową opozycją. Od 1777 roku członek loży wolnomularskiej. W drugiej połowie lat 80, zachęcony zmieniającą się sytuacją międzynarodową, podjął próby wzmocnienia Rzeczypospolitej. Główny aktor Sejmu Czteroletniego. Porozumiał się ze Stronnictwem Patriotycznym co doprowadziło do uchwalenia Konstytucji 3 maja. Jej podstawą stały się projekty królewskie. Jedenaście artykułów Konstytucji wprowadzało m.in. trójpodział władzy, monarchię dziedziczną oraz opiekę prawną nad chłopami i mieszczaństwem. W 1792 roku, na wezwanie konfederacji Targowickiej, do Polski wtargnęły wojska rosyjskie. Rozpoczęła się wojna w obronie Konstytucji 3 maja. Król nie widział szans na zwycięstwo i przystąpił do Targowicy. W 1794 roku poparł powstanie kościuszkowskie, nie miał już jednak żadnego wpływu na przebieg wydarzeń. Po trzecim rozbiorze na rozkaz carycy wyjechał do Grodna, gdzie podpisał akt abdykacji. Zmarł 12 lutego 1798 roku w Petersburgu.

Ignacy Potocki

- Urodził się 28 lutego 1750 roku w Radzynie Podlaskim. Pochodził z potężnego magnackiego rodu. Kształcił się w Collegium Nobilium w Warszawie oraz w Rzymie. W latach 1773-94 członek Komisji Edukacji Narodowej. Wielki przeciwnik króla Stanisława Augusta oraz przywódca Stronnictwa Patriotycznego. Kawaler Orderu Orła Białego. Członek loży wolnomularskiej. Zwolennik głębokich reform ustrojowych Rzeczypospolitej m.in. rozszerzenia władzy Sejmu, nadania praw politycznych mieszczanom oraz ograniczenia obciążeń chłopstwa. W dobie Sejmu Czteroletniego pojednał się ze Stanisławem Augustem. Kompromis ten umożliwił powstanie Konstytucji 3 maja, której był jednym z głównych autorów. Zagorzał przeciwnik Rosji. Od 1791 roku marszałek wielki litewski. Przeciwny decyzji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego o przystąpieniu do konfederacji targowickiej. Po klęsce w wojnie z Rosją na emigracji w Dreźnie. Do kraju powrócił w okresie powstania kościuszkowskiego. Współautor powstańczych aktów prawnych i przewodniczący Wydziału Interesów Zagranicznych Rady Najwyższej Narodowej. Po upadku insurekcji oraz rzezi Pragi na ochotnika negocjował z gen. Suworowem. Więziony przez Rosjan w Petersburgu do 1796 roku. Po utworzeniu przez Napoleona Księstwa Warszawskiego i zwycięskiej dla Polaków wojnie z Austriakami, udał się do Wiednia negocjować z cesarzem Francuzów przyłączenie do Księstwa Galicji. Zmarł w austriackiej stolicy na szalejącą tam zarazę 30 sierpnia 1809 roku.

Hugo Kołłątaj

- Urodził się 1 kwietnia 1750 roku w Derkałach Wielkich na Wołyniu w rodzinie szlacheckiej. Kształcił się na Akademii Krakowskiej, a potem w Wiedniu i w Rzymie, gdzie przyjął święcenia kapłańskie. Od 1775 roku kanonik krakowski. Członek Komisji Edukacji Narodowej. Rektor i reformator Akademii Krakowskiej. Czołowa postać tzw. Kuźnicy Kołłątajowskiej – reformatorskiego środowiska działaczy społecznych, politycznych i publicystów. Od 1786 roku referendarz litewski. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego. Jedna z czołowych postaci Sejmu Czteroletniego. Doprowadził do porozumienia Stronnictwa Patriotycznego z królem Stanisławem Augustem Poniatowskim. Jeden z autorów Konstytucji 3 maja. Postulował szerokie reformy m.in. wolność chłopów, prawa polityczne dla mieszczan, likwidację liberum veto i dziedziczny tron. Zredagował memoriał miast królewskich, który mieszczanie złożyli królowi podczas tzw. czarnej procesji w 1789 roku. Od 1791 roku podkanclerzy koronny. Podczas wojny w obronie Konstytucji 3 maja namawiał króla do przystąpienia do Targowicy i porozumienia z Rosją za cenę utrzymania niektórych reform. Złożył akces do konfederacji targowickiej. Organizator i uczestnik insurekcji kościuszkowskiej. Współautor aktu powstania i uniwersału połanieckiego. Kierował wydziałem skarbu w powstańczej Radzie Najwyższej Narodowej. Z powodu swych radykalnych poglądów zwany „polskim Robespierrem”. Po upadku insurekcji więziony przez Austriaków i Rosjan. Współzałożyciel Liceum Krzemienieckiego. Zmarł 28 lutego 1812 roku w Warszawie.

Stanisław Małachowski

- Urodził się 24 sierpnia 1736 w Końskich. Pochodził ze znanej i zamożnej rodziny, jego ojciec Jan był kanclerzem wielkim koronnym. Od 1758 roku był posłem na Sejm z ziemi krakowskiej. Na elekcji 1764 roku poparł kandydaturę Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1774 został marszałkiem Trybunału Głównego Koronnego – najwyższego sądu Rzeczypospolitej. Przywrócił mu dawną sprawność i uczciwość, zyskując sobie miano polskiego Arystydesa. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego. W 1788 roku obrany Marszałkiem Sejmu Wielkiego. Jeden z przywódców Stronnictwa Patriotycznego i współautor Konstytucji 3 maja. Zwolennik rozszerzenia praw politycznych na stan mieszczański, chłopów w swych dobrach zwolnił z części obciążeń. Sygnatariusz Konstytucji. Przeciwny jakimkolwiek układom z Targowicą, potępił ją w swoim manifeście. Po przyłączeniu się króla do konfederacji targowickiej na emigracji. Nie poparł insurekcji kościuszkowskiej. Po wkroczeniu Napoleona na ziemie polskie wezwany do Warszawy. W Księstwie Warszawskim pełnił kolejno stanowiska: prezesa Komisji Rządzącej, prezesa Rady Ministrów i prezesa Senatu. Zmarł 29 grudnia 1809 roku w Warszawie.

Julian Ursyn Niemcewicz

- Urodził się 16 lutego 1757 roku w Skokach koło Brześcia Litewskiego. Pochodził z średniozamożnej rodziny szlacheckiej. Karierę zawdzięczał protekcji Czartoryskich. Wychowanek Szkoły Rycerskiej. Od 1777 roku adiutant księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego. Członek loży wolnomularskiej. Poseł inflancki na Sejm Czteroletni. Z trybuny sejmowej odważył się nazwać carycę Katarzynę Messaliną Północy (rzymska cesarzowa znana z erotycznych ekscesów). Aktywny członek Stronnictwa Patriotycznego. Uczestnik tajnych prac nad Konstytucją 3 maja. Współredaktor „Gazety Narodowej i Obcej”. Jeden z czołowych pisarzy czasów stanisławowskich, twórca pierwszej polskiej komedii politycznej „Powrót posła”. Wielki przeciwnik konfederacji targowickiej. Po przystąpieniu króla do Targowicy na emigracji. Do Polski powrócił po wybuchu insurekcji kościuszkowskiej. Adiutant Tadeusza Kościuszki. Wierny Naczelnikowi nawet w obliczu maciejowickiej klęski i niewoli. Więziony przez Rosjan w Twierdzy Pietropawłowskiej. W latach 1797–1807 przebywał w Stanach Zjednoczonych. Sekretarz Senatu w Księstwie Warszawskim, a później w Królestwie Polskim. Przeciwny powstaniu listopadowemu, po jego wybuchu w Rządzie Narodowym. Zmarł na emigracji w Paryżu 21 maja 1841 roku.

Adam Stanisław Krasiński

- Urodził się 4 kwietnia 1714 roku. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Swoją przyszłość związał ze stanem kapłańskim. Podczas bezkrólewia roku 1733 opowiedział się za Stanisławem Leszczyńskim. Począwszy od 1734 roku, przez kolejne 12 lat, przebywał za granicą – we Francji, Włoszech i Niemczech, gdzie szukał wsparcia dla Leszczyńskiego. W kolejnych latach piastował stanowiska kościelne i państwowe. Kawaler Orderu Orła Białego. Biskup kamieniecki. W czasie ostatniej wolnej elekcji przeciwnik Stanisława Augusta Poniatowskiego, związany z Wettinami. Od 1768 roku jeden z inicjatorów i przywódców konfederacji barskiej. Kierował jej polityką zagraniczną, był współorganizatorem jej Generalności – naczelnego organu władzy konfederatów. Nieprzejednany wróg Rosji. W pracach Sejmu Czteroletniego uczestniczył jako senator. Pojednał się z królem Stanisławem. Brał udział w tajnych posiedzeniach, na których opracowana została Konstytucja 3 maja. Mimo poparcia konstytucji sceptyczny wobec wielu projektów reform. Przeciwnik Targowicy, namawiał króla by stanął na czele armii. Po klęsce wojny w obronie Konstytucji 3 maja został ukarany przez Rosję kasatą diecezji kamienieckiej i konfiskatą dóbr. W 1794 roku zbierał fundusze dla powstańców kościuszkowskich. Zmarł w listopadzie 1800 roku w Krasnem.

Scipione Piattoli

- Urodził się 10 listopada 1749 roku we Florencji. Pochodził z arystokratycznej włoskiej rodziny. Na uniwersytecie we Florencji obronił doktorat praw. W latach 1772–1782 profesor uniwersytetu w Modenie. Wolnomularz. W 1782 roku pojawił się w Polsce jako nauczyciel młodych Potockich, a potem Czartoryskich. Szybko wyrobił sobie silną pozycję w środowisku polskiej magnaterii stając się zaufanym człowiekiem Potockich, Czartoryskich i Lubomirskich. Od 1789 roku na dworze króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Współpracownik Komisji Edukacji Narodowej. Sekretarz króla Stanisława. W dobie Sejmu Czteroletniego pełnił rolę pośrednika między królem, a Ignacym Potockim w pracach nad przygotowaniem konstytucji. Redaktor projektów konstytucji i jeden z autorów Konstytucji 3 maja. Zwolennik reform i zbliżenia Rzeczypospolitej z Prusami. To w jego gabinecie na Zamku Królewskim odbywały się tajne spotkania z udziałem Stanisława Augusta, które doprowadziły do uchwalenia Konstytucji 3 maja. Odbywał też poufne misje dyplomatyczne. Po zwycięstwie Targowicy brał udział w przygotowaniach do insurekcji kościuszkowskiej. W latach 1794–1800 więziony przez Austriaków. Później związany z dworem księżnej kurlandzkiej Teresy Tyszkiewiczowej. W ostatnich latach życia współpracownik księcia Adama Czartoryskiego. Zmarł 12 kwietnia 1809 roku w Altenburgu. Lew Tołstoj wykorzystał jego osobę do stworzenia postaci l'abbe Morio w swym dziele „Wojna i pokój”.

Stanisław Kostka Potocki

- Urodził się w listopadzie 1755 roku w Lublinie. Pochodził z magnackiego rodu Potockich, jego bratem był Ignacy Potocki. Ukończył pijarskie Collegium Nobilium. Od 1778 roku posłował na Sejm z województwa lubelskiego. Aktywny wolnomularz. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego. Na Sejmie Czteroletnim jeden z czołowych działaczy Stronnictwa Patriotycznego. Znakomity mówca. Zwolennik reform, jeden z sygnatariuszy Konstytucji 3 maja. Generał artylerii koronnej, uczestnik wojny z Rosją w obronie konstytucji. Po zwycięstwie Targowicy na emigracji. W Księstwie Warszawskim od 1809 roku prezes Rady Stanu i Rady Ministrów, w Królestwie Polskim prezes Senatu. Od 1815 roku minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego, rozbudował sieć szkolnictwa wszystkich szczebli oraz przyczynił się do założenia uniwersytetu w Warszawie. W latach 1812–21 zwierzchnik wolnomularstwa polskiego. Pierwszy polski badacz sztuki starożytnej. Pisarz, publicysta, kolekcjoner i mecenas sztuki. Założyciel muzeum w Wilanowie. Zmarł 14 września 1821 roku w Wilanowie.

Tadeusz Matuszewicz

- Urodził się około 1765 roku w Rasnej na Litwie. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Był wychowankiem pijarskiego Collegium Nobilium w Warszawie. Od 1784 roku poseł na sejmy z województwa brzesko-litewskiego. Wolnomularz i redaktor „Gazety Narodowej i Obcej”. Aktywny uczestnik Sejmu Czteroletniego. Zwolennik reform m.in. dziedziczości tronu, praw politycznych dla mieszczaństwa i sojuszu z Prusami. Brał udział w ostatniej fazie prac nad projektem Konstytucji 3 maja. W czasie insurekcji kościuszkowskiej zastępca radcy Rady Najwyższej Narodowej. W 1809 roku członek Rządu Centralnego Tymczasowego Galicji. Swą działalnością przyczynił się do przyłączenia do Księstwa Warszawskiego Zamojszczyzny. Minister Skarbu w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Forsował reformy gospodarcze i skarbowe. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego. Publicysta i tłumacz, przełożył na język polski dzieła Horacego i Wergiliusza. Zmarł 30 października 1819 roku w Bolonii.

Kazimierz Nestor Sapieha

- Urodził się 14 lutego 1757 roku w Brześciu Litewskim. Absolwent Szkoły Rycerskiej. Generał artylerii litewskiej. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego. Od 1776 roku w szeregach opozycji magnackiej, której przewodził jego wuj Franciszek Ksawery Branicki. Poseł na sejmy z województwa brzesko-litewskiego. Na Sejmie Czteroletnim marszałek konfederacji Wielkiego Księstwa Litewskiego. Pod wpływem Stanisława Małachowskiego przeszedł na stronę zwolenników Konstytucji 3 maja. Jeden z sygnatariuszy Konstytucji. Przeciwny przystąpieniu króla Stanisława Augusta do konfederacji targowickiej. Uczestnik powstania kościuszkowskiego. Zmarł 25 maja 1798 roku w Wiedniu.

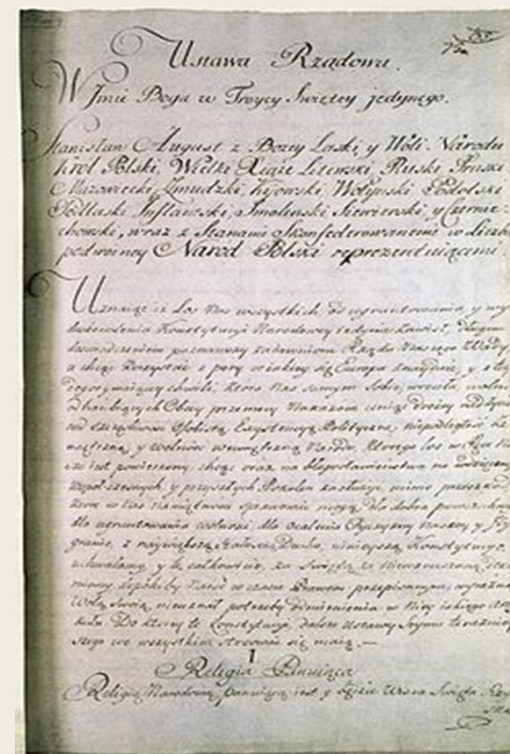
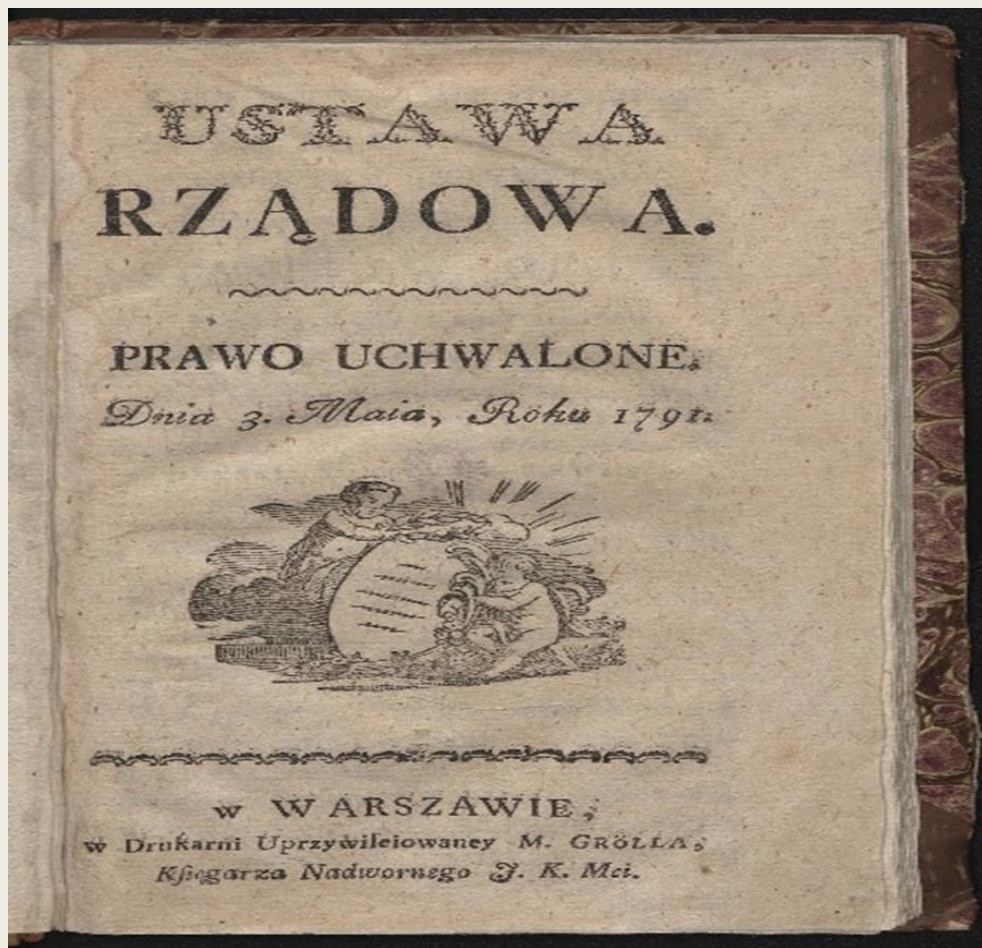
Postanowienia Konstytucji 3 maja

Główne postanowienia, jakie zostały wprowadzone na mocy ustawy 3 maja 1791 r. to:

- naród uznawano za suwerena kraju,
- zniesienie wolnej elekcji,
- ustanowienie dziedzicznej monarchii konstytucyjnej, następcą Stanisława Augusta Poniatowskiego miał zostać Fryderyk August Wettyn,
- zlikwidowanie artykułów henrykowskich i pacta conventa,
- król miał nominalnie sprawować funkcję naczelnego wodza,
- monarcha miał prawo mianowania oficerów, urzędników, senatorów oraz biskupów,
- władca nie był odpowiedzialny przed sejmem, ale jego decyzje wymagały kontrasygnaty (potwierdzającego ich ważność podpisu) odpowiedniego ministra,
- wprowadzenie trójpodziału władzy na:
 - ustawodawczą, składającą się z izby poselskiej (w skład której wchodziło 204 posłów wybieranych na 2-letnią kadencję) i senatu (tworzonego ze 132 senatorów),
 - wykonawczą, tworzoną przez króla i Straż Praw (król miał przewodniczyć Straży Praw, pełnić funkcję szefa rządu i posiadać prawo inicjatywy ustawodawczej),
 - sędziowską, ustanawiającą odrębne sądy dla szlachty, mieszczan i chłopów oraz Trybunał Koronny,

- decyzje sejmku podejmowane drogą głosowania – większością głosów,
- zniesienie liberum veto,
- obowiązek zwoływania sejmku co 2 lata (z zastrzeżeniem stałej gotowości sejmku do pojawienia się na nagłych obradach w razie takiej konieczności),
- zwoływanie co 25 lat specjalnego sejmku konstytucyjnego, mającego możliwość wprowadzania zmian w ustawie zasadniczej,
- zacieśnienie więzi między Rzeczpospolitą a Litwą poprzez zniesienie podziału na oba kraje,
- odebranie prawa głosu i decydowania o sprawach państwowych gołocie – szlachcie nieposiadającej ziemi,
- religia katolicka stawała się religią państwową, jednocześnie zachowując powszechną tolerancję religijną i wolność wyznania,
- zakaz zawiązywania konfederacji,
- zakaz posiadania prywatnych wojsk,
- wzięcie chłopów pod opiekę państwa.

Tekst Konstytucji 3 Maja

Bibliografia

- <https://pamiecpolski.archiwa.gov.pl/konstytucja-3-maja-1791/> [dostęp dnia 24.03.2021]
- <https://kronikidziejow.pl/porady/postanowienia-konstytucji-3-maja-najwazniejsze-punkty-konstytucji/> [dostęp dnia 24.03.2021]
- <https://chwalazapomniana.pl/ojcowie-konstytucji-czyli-10-tworcow-konstytucji-3-maja/> [dostęp dnia 25.03.2021]